

וּרְקִיקֵי מִצּוֹת" (שם כט ב) "וּלְחִים פֶּטִיר וְגִרְצֹן פֶּטִירָן... וְאַסְפּוּגִין פֶּטִירָן" ('לחם' זכר יחיד, 'חלת' נקבה ברבים, 'רקיק' זכר ברבים); ומכאן בפסוקנו "וְחִלַּת מִצָּה אַחַת... וּרְקִיק מִצָּה אֶחָד" - "וְגִרְצֵתָא פֶּטִירָתָא... וְאַסְפּוּג פֶּטִיר". ועיין בהרחבה בשמות יב ח ("ומצות" - "ופטיר").

וְהִנִּיף אוֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' קֹדֶשׁ הוּא לִכְהֵן עַל חֲזָה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחֵר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן וִירִים יִתְהוֹן כִּהְנָא אֲרָמָא קָדָם ה' קוֹדֶשׁא הוּא לִכְהֵנָּא עַל חֲדָיא דְאַרְמוּתָא וְעַל שְׁקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וּבִתְרָן פֶּן יִשְׁתִּי נִזְיָרָא חֲמָרָא

בתום הנזירות א. < בסיום הנזירות, אחר תגלחת וקרבן חוזר הנזיר להיתרו ביין. השוה: מותר מאליו בשתיית יין "בְּמִשְׁהָ הַיָּבֵל הָמָּה יֵעָלוּ בָהֶר" (שם' יט יג) "בְּמִיגְד שׁוֹפְרָא אֲנֹן מְרָשֵׁן לְמַסַּק לְטוֹרָא" - המה רשאים לעלות להר. מדוע כאן לא הוסיף שיש לנזיר רשות לשותות יין, אחר שסיים נזירותו? כי במקום שההיתר הוא חזרה למצב הרגיל אין צורך בכך, אך בהר סיני היה מקום לחשוב שההר נותר בקדושתו לעולם כדברי הגמרא (ביצה ה ע"ב), ולכן הוצרך הכתוב להתיר בפירוש את העליה להר, תרגם שם "אֲנֹן מְרָשֵׁן".¹²⁹

ואחר - ובתור פן ב. < נחלקו תנאים האם ההיתר ביין הוא דוקא אחר כל המעשים, או אפילו אחר מעשה יחידי (תגלחת או קרבן):

ת"ד: ואחר ישתה הנזיר יין - אחר המעשים כולן, דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים אחר מעשה יחידי (נזיר מו).

"הכתב והקבלה" הציע שלשון הפסוק רומז לדעת חכמים "שאם אחר כל המעשים דוקא, היה לו לכתוב 'ואחר כן' כמו 'ואחר כן תבא אליה ובעלתה' (דב' כא יג) שאמרו עליו בספרי הא אם לא עשה את כל המעשים האלה ובא עליה הרי זה בעילת זנות ע"ש בהגר"א, כי מילת הן יורה על דיוק איכות הדבר". אך מדברי התרגום שהוסיף מילה "וְאַחֵר יִשְׁתֶּה", "וּבִתְרָן פֶּן יִשְׁתִּי" - אין להוכיח כך. הצורות 'אַחֲרֵי כֵן', 'אַחֵר', 'וְאַחֵר' באות במקרא בהוראת אחר כֵּן. אבל בארמית אי אפשר להביע אחר כֵּן באמצעות בִּתְרָן וּבִתְרָא אלא דווקא על ידי וּבִתְרָן פֶּן, כפי שהתבאר בפסוק "תֵּשֶׁב הַנְּעָרָה אִתָּנוּ ... אַחֵר תֵּלֶךְ" (בר' כד נה) "בִּתְרָן פֶּן תִּזְיֵל".

תרגום ברכת כהנים

ביחס לכמה פסוקים שבתורה נקבע במשנה שהם "נקראין ולא מתרגמין". יוצאת מן הכלל היא ברכת כהנים שעליה נאמר: "לא נקראין ולא מתרגמין" (משנה, מגילה ד י).¹³⁰ בהתאם

¹²⁹. "לחם ושמלה".

¹³⁰. והיא הפרשה היחידה בתורה שנאסר לקוראה (ולא רק לתרגמה). וכמותה עוד שתי פרשות בנביאים: "מעשה דוד ואמנון" ו"מעשה דוד ובת שבע". אמנם בתו"ט למשנה שם סבר להגיה שגם ברכת כהנים היא בכלל

לכך בהרבה נוסחים עתיקים פסוקי הברכה "יברכך", "יאר", ו"ישא", אינם מתורגמים כלל באונקלוס. ואולם בחלק מנוסחי ת"א קיים תרגום לפסוקים אלה וכך גם בתרגום המיוחס ליונתן. ומצינו שבעובדה עצמה, היש או אין תרגום לברכת כהנים, נחלקו ראשונים ואחרונים.¹³¹

יש אפוא לברר מניין באו תרגומים אלה ומה פשר מחלוקת הנוסחים.

המקיימים את נוסח התרגום לברכת כהנים מפרשים שאיסור המשנה נאמר רק על תרגום בעל פה שנאמר בפני הציבור, אבל נוסח תרגום קיים גם לפסוקים אלו. גם מלשון המשנה "ולא מתרגמין" משתמע שקיים נוסח תרגום אלא שאסור לאומרו בציבור. בדרך זו כתבו שורת ראשונים על "מעשה ראובן" (בר' לה כב) שלפי המשנה הוא "נקרא ולא מתרגם" ובכל זאת קיים בו תרגום, הוכחו דבריהם בביאורנו שם.

"נקראין ולא מתרגמין", ושוב חזר בו. וראה עוד להלן.

131. בברכות ח ע"א נפסק: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון" וברש"י: "ואפילו עטרות ודיבון – שאין בו תרגום". ותמה רבנו יונה למה הוזכר פסוק זה דווקא "שהרי מצינו פסוקים אחרים שאין להם תרגום כגון פסוקים של ברכת כהנים" (ד ע"כ בדפי הרי"ף). משמע שלא הכיר תרגום לברכת כהנים. וב"אור גדול" (מר' יוחם יהודה ליב פרלמן, 'הגדול ממינסק') למשנה במגילה הביא דברים אלה בשם תוספות ר' יהודה החסיד.

ואמנם ברוב הנוסחים אין תרגום לברכת כהנים וכך מוכח גם ממנהג בבל המשתקף בסידור רס"ג: "כתב אדוננו ראש הישיבה אלפיומי ז"ל בסדור שחבר, שבתורה כ"א פסוקים שלא מתרגמין, וחשב אותם: ב' בבראשית ... יג' בואלה שמות ... ובידבר ג' – יברכך וגו' (אוצר הגאונים, מגילה, עמ' 46, וראה גם בסידור רס"ג, עמ' שס"ח-שסט, מהדורת מקיצי נרדמים). ומעין זה עולה גם מ"שבולי הלקט" (סימן עח): "וכל הנך פרשיות שאמרו רבותינו ז"ל שאין מתרגמין – לא אמרו אלא בציבור, אבל ביחיד מתרגמין חוץ מברכת כהנים שאין מתרגם אלא [נ"א: ולא] ביחיד". וכן מפורש בספר העינים בשם רב האי גאון (סימן קסט): "אבל ברכת כהנים אפשר למתרגמה אלא גזירה היא משום ישא ואפילו יחיד אינו מתרגם כי כן נהגו רבותינו". [= ספר העינים, חברו הנשיא רבינו יהודה בר ברזילי אלברצלוני, מהדורת מקיצי נרדמים, קראקא תרס"ג, סימן קסט, עמ' 249]. כך העיד גם "מרפא לשון": "בכל ספרי תימן הקדמוניות לא נמצא תרגום לפסוקים אלו. ומטעם זה נקרא ברכה משולשת שצריך הקורא לקרוא פסוקים אלה ג' פעמים". וכן כתב "אוהב גר" על פי דפוסים ישנים: "שלושת הפסוקים האלה אין להם תרגום. וכן נכון לפי ההלכה. גם בעל ספר יא"ר אף על פי שהאריך לדבר על תרגום של "אמור להם" לא כתב דבר וחצי דבר על תרגום ברכת כהנים. נראה משתיקתו שלא היה גורס בה תרגום". וכן כתב רלב"ג בפירושו על אתר: "דבר אל אהרן ואל בניו – למדנו שזאת המצוה היא לאהרן ולבניו, והיא לברך את ישראל בכל יום בזה האופן הנזכר בזה המקום. והנה לעומק זאת הפרשה לא תרגם בה אונקלוס דבר". והוסיף: "כה תברכו את בני ישראל – רוצה לומר בזה הלשון, שהוא לשון הקודש; והיה זה כן, כי אם יעתיקו זה המאמר ללשון אחר אולי תפסד הכונה ותתבלבל". קדם לו רבי משה הכהן מלוניל (רמ"ך) בהשגותיו לרמב"ם הלכות תפילה וברכת כהנים פ"ב ה"ב (שפסק שברכת כהנים נקראת ואינה מתורגמת): "תימה למה הזכיר ברכת כהנים דהא אין תרגום לברכת כהנים כלל". וכעין דברי תלמיד רבנו יונה כתב גם בחידושי הריטב"א לברכות.

כנגד זאת כבר העירו רבים מהאחרונים ש"בנוסחים שלנו" (אשכנזי) יש תרגום: כך ר' עקיבא איגר בחידושו (הובא שם ב"אור גדול") וכן כתב השל"ה "בחומשים שלנו יש תרגום" (הובאו דבריו ב"מחצית השקל", סימן רפ"ה סק"ב). לשאלת מציאות תרגום לברכת כהנים, ראה גם ע"צ מלמד, מפרשי המקרא: דרכיהם ושיטותיהם, א-ב, ירושלים תשל"ה, עמ' 150.

[עוד בענין אופן קריאת שנים מקרא ואחד תרגום לפסוקים אלו, עיין בבאורנו לפס' "עֲשֵׂה לְךָ זֵבֶחַ" (במ' לב ג)].

על פי הבחנה זו בין נוסח תרגום כתוב לתרגום בעל פה בפני ציבור, מיישב מהר"ל מפראג את המתרגמים ללשון אשכנז שלכאורה הוא אסור, וזה לשונו:¹³²

ולפי זה נראה אותם שהעתיקו ה' תומשי תורה ללשון אשכנז הם בכלל "המתרגם פסוק כצורתו" (קדושין מט ע"א) והרי זה בדאי.

אך אין נראה כך מפרק קמא דמגילה (ח ע"ב) דאמרינן שם שהספרים נכתבים ככל לשון. וכן בפרק כל כתבי (שבת קג ע"א).

לכך צריך לומר הא דאמר הכא "המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי" היינו כאשר מתרגם אותו לרבים כדמשמע "המתרגם פסוק כצורתו", אבל אין מכין להעתיק הכתוב ללשון אחר.

על דרך זו יש לפרש גם את מציאות נוסחי אונקלוס לברכת כהנים.¹³³

כנגד זאת יש המודים במציאות תרגום ל"מעשה ראובן" ואף על פי כן שוללים נוסח תרגום לברכת כהנים, ומשני טעמים: האחד, בניגוד ל"מעשה ראובן" ואחרים כמותו - המותרים בקריאה ונאסרו רק להיתרגם - על ברכת כהנים נאמרו במשנה שתי הלכות: "לא נקראין ולא מתרגמין" וגם: "ואלו נאמרינן בלשון הקודש... ברכת כהנים" (סוטה פ"ח מ"ב). לכן כדי לבטא את ייחודה של ברכת כהנים שבנוסף לכך שנאסרה להיתרגם, אמירתה היא בלשון הקודש דווקא - מה גם שעיקר מצוותה במקדש היא בהזכרת השם הקדוש ככתבו ולא ככינויו (סוטה לח ע"א), כתבו המפרשים שאונקלוס נמנע מלתרגמה והניח אותה בלשון המקרא.¹³⁴

טעם נוסף הוא על פי עיקרון כללי בת"א: הימנעות מתרגום ביטוי שעל פניו עשוי להתפרש כנוגד לעיקרי האמונה.¹³⁵ והיות שעל פי סוגיית הבבלי (מגילה כה ע"ב) ברכת כהנים נאסרה להיתרגם משום הפסוק: "ישא ה' פניו אליך" העלול להתפרש כמשוא פנים לישראל, בניגוד לכתוב "אשר לא ישא פנים" (דב' י"ז) - נמנע אונקלוס מלתרגמו כדרך שנמנע מלתרגם "בצלם אלהים" (בר' א כז).¹³⁶ ואולם לאור הטעם השונה המוזכר בירושלמי, נאמרו גם השערות אחרות.¹³⁷

132. תפארת ישראל, פרק סה (עמ' קצז).

133. ראה "תוספות ומלואים" לפרשת ויחי, ב"הערות" שנדפסו בסופו (עמ' 94, הערה ה). הפוסקים המקיימים את נוסח התרגום, יישבו אותו בדרכים נוספות: השל"ה כתב "אפשר שזה התרגום אינו מקובל מסיני" ומשמע שסובר שמעתיקים מאחרים הוסיפוהו (על פי המיוחס ליונתן?). כנגדו אחרים סברו שתרגום אונקלוס קדם למשנה ואין להקשות מן המשנה עליו (כך "שדי חמד", כרך ה עמ' 332 כלל ג). ראה גם "אגרת בקורת" של מהר"ץ חיות עמ' תקט ו"מסגרת" שם אות יא (מסגרת - הערות ר' יעקב בריל). ואילו "אור גדול" כתב כדברינו בפנים: קיים תרגום אלא שאין לאומרו בציבור. וראה גם הדיון אצל ש"ב הרב מיכאל פוזן "תרגום אונקלוס על התורה", בני ברק תשנ"ט, עמ' 141 ובמאמרו של הרב דוד מצגר בסוף תוספות הרא"ש למגילה ותגינה, הוצאת מוסד הרב קוק, וכן שו"ת בית מרדכי (הרב מרדכי פוגלמן ח"ב סי' יט), שו"ת בית שערים (הרב עמרם בלום או"ח סימן קב), שו"ת משנה הלכות (ח"א סימן רכז).

134. "מרפא לשון" בביאורו הראשון. וכמוהו גם הרב קמינצקי "אמת ליעקב" (שמ' ג ד).

135. נתבאר בפסוק "בצלמנו כדמותנו" (בר' א כו).

136. "מרפא לשון" בביאורו השני וכן "באורי אונקלוס".

137. ביחס לברכת כהנים ניתן בירושלמי טעם שונה: "לברכה ניתנה ולא לקריאה" (מגילה פ"ד הי"א [עה ע"ג]),

ו, כג

דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר לָהֶם
מִלִּיל עִם אֶהֱרֹן וְעִם בְּנוֹהֵי לְמִימַר קִדִּין תִּבְרְכוּן יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּד יִימְרוּן (ח"נ: תימרון)
לְהוֹן

א. תיבת "כֹּה" ("כה אמר", "כה תאמר") מתורגמת על פי רוב "קִדִּין"
ולעיתים רחוקות "קִדִּין". הכלל נתבאר בפסוק "כֹּה תִאמְרוּן לְאֲדֹנֵי לַעֲשׂוֹ
כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב" (בר' לב ה) "קִדִּין תִּימְרוּן לְרִבּוֹנֵי לַעֲשׂוֹ קִדִּין אָמַר
עֲבָדְךָ יַעֲקֹב": כשהכוונה למסירת דברים מדויקת "כֹּה תִאמְרוּן" מתורגם "קִדִּין תִּימְרוּן".
כנגד זאת כאשר "כֹּה אָמַר" מביע תוכן של דיבור אבל לא את נוסחו המדויק, תרגומו
הוא "קִדִּין אָמַר", וראה שם הוכחות לדבר.

היות שברכת כהנים היא מטבע ברכה מקודשת שאינה ניתנת לשינוי,¹³⁸ תרגם "קִדִּין
תִּבְרְכוּן"; בנוסח זה דווקא. וכן במיוחד ליונתן "קִדִּין לִישׁוֹן יִימְרוּן לְהוֹן" (בזה הלשון יאמרו
להם).

ממנו עולה כי ברכת כהנים נאסרה לא רק להיתרגם, אלא גם להיקרא בציבור. ואולם הלכה זו תמוהה, כפי
שכבר הניח בעל תוי"ט למשנה: "דאין סברא לומר שלא תהא התורה נקראת בשלמותה". על פי זה שיער י'
היינימן כי בגרסת המשנה נפלו שיבושי נוסח, ולדעתו נכתב בגרסה הקדומה: "ברכת כהנים אינה נקראת".
ואולם אין משמעה שלא קראו את ברכת כהנים בציבור, אלא שבניגוד לכלל: "דברים שבכתב אי אתה
רשאי לאומרם על פה" (גיטין ס ע"ב), כהנים הנושאים את כפיהם אינם מברכים את העם מן הכתב אלא
דווקא בעל פה. מאוחר יותר הוחלפה הנוסחה ל"ברכת כהנים אינה מתרגמת", שיבוש שגרר את קביעתה
של ההלכה בקובץ ההלכות במסכת מגילה, וכך נולד שיבוש נוסף במקצת נוסחים: "לא נקריה ולא
מתרגמת". לפי שיטתו, כפי שהיא מסתברת, אין כל פגם בתרגום ברכת כהנים [= י' היינימן, 'ברכת כהנים ...
לא נקראת ולא מתרגמת', בר-אילן ו, תשכ"ח, עמ' 41-33]. ואולם, עמדת היינימן מנוגדת לדעת שורת
חוקרים שסברו כי אכן היה אסור לתרגם את ברכת הכהנים ומטעמים שונים – יש שכתבו שטעם האיסור
הוא שלא לעודד את האמונה בשדים וברוחות דוגמת "תרגום יונתן" לתיבת "וישמך". ונאמרו גם טעמים
נוספים: מחשש שיבואו כהנים לברך בשפה הארמית בשעת נשיאת כפיהם, או מחמת קדושתה היתרה.
לעניין זה, ראה גם י' אפרתי, "קריאת ברכת כהנים – הבעיה ופתרונה", דף שבועי 81, תשנ"ה, אוניברסיטה
בר-אילן.

לעומת כל אלו, מ' צפור מעלה השערה מחודשת: במונח "ברכת כהנים" התכוונו חז"ל לפרשת בני עלי
שבספר שמואל. ראה: מ' צפור "ברכת כהנים – לא נקראין ולא מתרגמין", מחקרי מורשתנו ב-ג: ספר
הזיכרון לד"ר צבי בצר, בעריכת משה צפור ומיכאל אביעוז (תשס"ד), עמ' 165 – 174.
לסיכום הדעות עיין בספרי "העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס", עמ' 80-81. שם גם מתבררת שאלת
מציאות תרגום ארמי לברכת כהנים על פי הממצא הארכיאולוגי החשוב שנתגלה בכתף הינוס: כזכור,
בכתף הינוס נמצאו שתי לוחיות כסף ששימשו כנראה כקמיעות ועל כל אחת חרותה ברכת כהנים בנוסח
המסורה. והואיל ונחקרה גם זיקת הממצא ללשון בית שני ולפרשנות חז"ל (ראה: מ' הרן, "ברכת כהנים מכתף
הינוס: המשמעות המקראית של התגלית", קתדרה 52 (תמוז, תשמ"ט), עמ' 77 – 89. ראה שם עמ' 77 – 78
ובמיוחד עמ' 81, הערה 8) או גם לממצאי קומראן (ראה: ג' ברקאי, "ברכת הכהנים על לוחיות כסף מכתף הינוס
בירושלים", קתדרה 52 (תמוז תשמ"ט), עמ' 37 – 76), היה אולי מקום להסתניע ממנו גם כ"עד נוסח" המוכיח
מציאות תרגום ארמי לברכת כהנים. ואולם קדמות הממצא מפקיעה אותו מכלל "עד נוסח": זמנו של
הלוחיות מתוארך למחצית המאה ה' לפנה"ס, היינו מזמן הבית הראשון ולפני התהוות התרגום (ראה: ש'
אחיטוב, אסופת כתובות עבריות, ירושלים תשנ"ג, עמ' 19).

138. משנה סוטה ח ב: "ואלו נאמרין בלשון הקודש: ברכת כהנים".

אָמור להם - פֶּד ב. "אָמור להם" היא צורת מקור, המשמשת בכל הזמנים. על פי דרכו של יִמְרוֹן או פֶּד אונקלוס לדייק בזמני הפועל תרגם "פֶּד יִמְרוֹן לְהוֹן", כשיאמרו להם, בעתיד.¹³⁹ ועדיין יש לברר על מי מוסב "פֶּד יִמְרוֹן", על הכהנים או על ישראל? בשאלה זו - למי פונה הכתוב במלה "אמור" ולמי מכוונת תיבת "להם" - מצינו דרשות חלוקות (ספרי במדבר, לט):

"כה תברכו את בני ישראל" שיהא כל הקהל שומע או בינו לבין עצמן? ת"ל: אבזר להם שיהא כל הקהל כולו שומע.

ומנין שחזן צריך לומר להם אָמור? ת"ל: אמור להם.

לפי הדרשה הראשונה "אָמור" הוא ציווי לאהרן ולבניו ו'להם' חוזר אל בני ישראל. כך פירש גם רש"י: "אמור להם - שיהיו כולם שומעים". אבל לפי הדרשה השנייה "אָמור" מוסב לישראל (לחזן) ו'להם' - לכהנים. וכתב רא"ם שהיא דעת אונקלוס:

[לדעת רש"י] תהיה מלת "אמור" שבה אל אהרן ובניו. "להם" - אל בני ישראל. כאלו אמר: כל אחד מכם אמר להם לישראל הברכות של "יברכך, יאר, ישא".

אבל אונקלוס תרגם "אָמור להם" - "פֶּד יִמְרוֹן לְהוֹן", שתהיה מלת "אמור" שבה אל בני ישראל ומלת "להם" אל אהרן ובניו. ואם כן היה ראוי להיות "לכם" במקום "להם" אחר שהזכור הוא לאהרן ולבניו.

כלומר, טוען רא"ם, היות שאונקלוס פירש כדרשה השניה היה לו לתרגם "פֶּד יִמְרוֹן לְכוֹן" שהרי משמעות הכתוב היא: "כה תברכו את בני ישראל כשיאמרו לכם". אמנם נוסח "יִמְרוֹן לְכוֹן" אינו קיים.¹⁴⁰

ואולם תפיסת רא"ם שאונקלוס מפרש "אָמור" כציווי לישראל, אינה מוסכמת על הכל: יא"ר כתב שלגרסת מקצת נוסחים "פֶּד יִמְרוֹן לְהוֹן" (כשתאמרו להם), ברור ש"אָמור" מוסב לכהנים, כדרשתו הראשונה של הספרי.¹⁴¹ ו"מרפא לשון" אף הרחיק לכת וכתב

139. על תכונת המקור כבר עמד רש"י לשמות כ', ח ד"ה "זכור": "זכור לשון פֶּעוּל הוא, כמו אָכַל וְשָׁתָה (ישעיה כב ג), הָלַךְ וּבָכָה (שמואל ב ג טז) וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזכמו לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת" [וכן עוד בביאורו לשמות י"ח, כב ד"ה "והקל מעליך", במדבר כ"ה, יז ד"ה "צרור"]. כוונת רש"י נתבארה יפה אצל רוי"ה לבמדבר כ"ה, יז: "המקור עומד במקום עבר ועתיד והוא כי הוא שם הפועל ובלתי מוגבל בזמן, זולת זמן" [= ר' וולף היידנהיים (רו"ה), הבנת המקרא: פירוש על רש"י שעל התורה, וילנא תרפ"ז (ד"צ ניו יורק תשכ"ט)]. הואיל ואונקלוס נוטה לדייק בזמני הפועל [כמבואר בפסוק "כו ירבה" (שם' א יב) "כִּין סִנֵּן"] הוא מתרגם צורות מקור בכל מקום לפי העניין: "זָכַר" (שם' כ ח) שפתרונו הוא "תנו לב לזכור תמיד" - "הָיוּ דְּכִיר", כפעולה מתמדת. כנגד זאת "צָרַר את הַמִּדְיָנִים" (במ' כה יז) "אֲצִיק לַמִּדְיָנִי", בציווי. וכאן "אָמור להם" - "פֶּד יִמְרוֹן לְהוֹן", בעתיד.

140. וכן כתב ב"אגרת בקורת" למהר"ץ חיות, עמ' תק"ח וב"מסגרת" שם ולא ראה שקדמו רא"ם.

141. <האדמו"ר ר' צבי אלימלך מדינוב מצא בדברי התרגום רמז לכך שציווי אמירת ברכת כהנים בנוסח זה, הוא דוקא כאשר ישראל הם המתברכים, ולדעתו "להם" מוסב על ישראל, ולכן כאשר ציוה הקב"ה את ר' ישמעאל כהן גדול: "ישמעאל בני, ברכני" אמר יה"ר שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מידותיך וכו' (ברכות ז ע"א) "והנה כל זה הוא ברכה לבנים בני ישראל... כי הוא ית' מקור הברכה, רק ברכת הבנים הוא ברכת האב וא"כ למה לא בירך את הבנים בברכת יברכך וכו'? אך הוא שנרמז בתורה הק' כה תברכו (דוקא בזה הלשון) את בני ישראל אמור להם רצ"ל בעת אשר האמירה יהיה להם משא"כ כשיארע מעשה כמעשה דרבי ישמעאל כהן גדול אזי יהיה הברכה באופן אחר ובלשון אחר הגם שהוא גם

שאת שני הנוסחים יש לפרש כציווי לכהנים: לגורסים "כִּד תִּימְרוּן לְהוֹן" בגוף שני, זהו על פי תחילת הפסוק "כה תברכו" המדבר לכהנים. גם לנוסחי "כִּד יִימְרוּן לְהוֹן" "אָמור" הוא ציווי לכהנים, אלא שנקט גוף שלישי "יִימְרוּן" על פי ההמשך "ושמו את שמי".

אמנם דברי יא"ר ו"מרפא לשון" מנוגדים לדעת כל הראשונים שנסמכו על התרגום לפרש "אָמור" כציווי לישראל: בין תוספות וחזקוני שגרסו "כִּד תִּימְרוּן לְהוֹן" ובין רבנו בחיי שגרסו "כִּד יִימְרוּן לְהוֹן".¹⁴² ו"באורי אונקלוס" העדיף נוסח רוב הספרים "כִּד יִימְרוּן לְהוֹן", הסובל את שני הפירושים.¹⁴³

ג. מדברי הרמב"ם עולה לכאורה שתיבת "יברכך" נאמרת מפי הכהנים ראית הכסף משנה מהתרגום עוד טרם הקראת תיבה זו על ידי החזן, שכך כתב (הלכות תפילה, פרק יד הלכה ג):

כיצד היא נשיאת כפים בגבולין? בעת שיגיע שליח צבור לעבודה כשיאמר "דעה", כל הכהנים... נעקין ממקומן... ומחזירין פניהם כלפי העם... ומתחילין "יברכך", ושליח צבור מקרא אותם מלה מלה והם עונים שנאמר אמור להם עד שיאמר.

ותמה ב"כסף משנה" שם: "לא ידעתי מנין לרבינו שהם מתחילין יברכך". ואולם ר' אליהו מזרחי (רא"ם) כתב שאין ספק שגם לדעת הרמב"ם אסור לכהנים לומר "יברכך" קודם שישמעו מן המקריא. הוכיח כן בראיות רבות ובין היתר גם מן התרגום: "ועוד, שאין הכהנים עוברים בעשה דכה תברכו אלא א"כ מזהיר אותם, כדכתיב אמור להם ותרגם אונקלוס כד תימרון להון".

כן ברכה להבנים. ובזה ידוקדק דברי המתרגם שתרגם על אמור להם כד תימרון להון, ולכאורה אין לו ביאור, ולפי מ"ש יונח רצ"ל בעת אשר יהיה האמירה להם משא"כ כשיהיה האמירה להש"י". ("אגרא דכלה" על התורה (עם ביאור הצבי והצדק), בני ברק תשס"ח, ד"ה כה תברכו בסוף דבריו "ויש לפרש עוד", עמ' צג).

¹⁴². תוספות מנחות מד ע"א ד"ה כל כהן: "דוקא כשאומר לו עלה כדאיתא בסוטה (לט ע"א) צריך שיאמר להם חזן הכנסת שאו ידיכם קודש. ובתרגום בבלי נמי מתרגמינן [אמור להם] כד תימרון להון. וכן ב"הדר זקנים" ובחזקוני. הרי שפירשו "כִּד תִּימְרוּן לְהוֹן" כציווי לישראל: אמרו להם (לכהנים). וראה "אוהב גר" שציין לכמה דפוסים ישנים שגרסו כך. וכן רבנו בחיי שכתב: "שהכהנים חייבים לברך את ישראל כשישראל אומרים להם. וזהו לשון "אמור להם" ותרגם אונקלוס: כִּד יִימְרוּן לְהוֹן. וכן כתב הטור, אורח חיים, ראש סימן קכח: "ואם אינו נושא עובר בשלשה עשה: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי, והוא שיהיה בב"ה כשקורא כהנים דכתיב אמור להם ומתרגמינן כד יימרון להון". וב"משנה ברורה" קכח ס"ק ט שהביא דברי הטור כתב שזהו המקור לקריאת הש"ץ "כהנים": "דכתיב אמור להם ומתרגמינן כִּד יִימְרוּן לְהוֹן והיא קריאת 'כהנים' שאנו אומרים". וכן שם בביאור הלכה ד"ה יותר מעשרה – לגבי בית כנסת שכולה כהנים ויש בו יותר מעשרה, שרק היתירים על עשרה יעלו וכל השאר יענו אף כשיש רק אחד עשר וכך רק אחד יברך, כתב הביאור הלכה שממילא ברכה זו אינה מדאורייתא כי אין ישראל המקרא 'כהנים'.

¹⁴³. גם ב"דרישה" על הטור שם פירש "כִּד יִימְרוּן לְהוֹן" כמוסב על ישראל או על הכהנים. וראה גם שו"ת "בית מרדכי" (ח"ב סי' יט), שהאריך בביאור התרגום.

מסקנתו היא כי כוונת הרמב"ם "הכי פירושה: שהש"צ אומר להם כהנים והם עונים ברכת 'יברכך' עם תנאיה, דהיינו כשיברכו תחילה ברכת אשר קדשנו קודם שיענו 'יברכך' (שו"ת ר' אליהו מזרחי סימן ג).

ד. ב"אגרת בקורת" למהר"ץ חיות הביא בשם ר' א"ז מרגליות הצעה שיבוש? מחודדת בביאור "פד יימרון": פד אינה מלשון התרגום אלא שמעתיקים ציינו בצד הגליון "כד" וכוונתם לפסוק כד, ומכאן השתרבבה פד לגוף התרגום. ואולם "מרפא לשון" דתהו מכל וכל: "כדוּתא היא, ושם לה עלילות דברים. שהרי בכל ספרי תימן למאות ואלפים לא ידעו מזה הקאפיטולי של דפוסים ומציוניו ואיתה למלת פד. ואילו זכה ללמוד בספר עתיק יומין לא אמר כן". גם "נתינה לגר" דחה דבריו.

ו, כד

יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ
וַיְבָרְכֶנְךָ ה' וַיִּטְרַנֶּךָ¹⁴⁴

תרגום מילולי חז"ל דרשו בהרבה פנים את פסוקי ברכת כהנים. ולמשל, להבחנה בין ומדרשי "יברכך" ל"וישמרך" דרשו בין היתר (ספרי במדבר, מ):
ר' נתן אומר: "יברכך" - בנכסים. "וישמרך" - בגוף. ר' יצחק אומר: "וישמרך" - מצד הרע. דבר אחר: "וישמרך" - מן המזיקים.

וראה שם ובמדרש במדבר רבה דרשות נוספות. על פי זה תרגם המיוחס ליונתן: "יְבָרְכֶנְךָ ה' בכל עֲסָקָךָ וַיִּטְרַנֶּךָ מן לילי ומַזְיָעִי", כלומר "יברכך" נדרש לממון "וישמרך" - מן המזיקים. גם בפסוקים הבאים תרגם המיוחס ליונתן בתרגום מדרשי. כנגד זאת, אונקלוס שאינו נוטה לכלול מדרשים בתרגומו, תרגם בתרגום מילולי: "יְבָרְכֶנְךָ ה' וַיִּטְרַנֶּךָ". וכבר ציינו לעיל שיש המערערים על מציאות תרגום לברכת כהנים וטוענים שאין זה משל אונקלוס.

ו, כה

יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּחַנֶּךָ
[יִנְהַר ה' (ח"נ: יִשְׂרָאֵל) שְׂכִינְתִּיהָ לְוַתְּךָ וַיִּרְחַם יְתָךְ (ח"נ: עֲלֶיךָ)]

פקפוק במקור התרגום הטוענים שאונקלוס לא תרגם כלל ברכת כהנים, נאחזים גם בתרגומי "יִנְהַר ה' שְׂכִינְתִּיהָ לְוַתְּךָ" וכן "קָבִיל ה' שְׂכִינְתִּיהָ לְוַתְּךָ" בפסוק הבא, שאינם יכולים להיות משל אונקלוס משני טעמים: ראשית, מלשון "יִנְהַר ה' שְׂכִינְתִּיהָ" (יאר ה' שכינתו) עולה שה' ושכינתו הם שתי יישויות ולא נמצא כך בתרגום. ועוד, במקום "יִנְהַר ה' שְׂכִינְתִּיהָ לְוַתְּךָ" (אצלך) היה לו לתרגם עֲלֶיךָ או לָךְ. גם "וַיִּרְחַם יְתָךְ" אינו

144. בגוף הטקסט של תרגום אונקלוס שבמהדורת שפרבר באים פסוקי ברכת כהנים בעברית, כלשון המקרא. ואולם ברפארט המדעי שבמהדורתו הובא תרגום אונקלוס לפסוקים אלה על פי כמה כתבי יד שבהם קיים נוסח תרגום לפסוקים אלה. נוסחים אלה שיבוארו יצוינו להלן בתוך סוגריים מרובעים.

אפשרי שמשמעו רק יאהב אותך ולעניין רחמנות צריך לתרגם "וירחם עֲלֶיךָ". אמנם במקצת נוסחים מתורגם "וירחם עֲלֶיךָ".¹⁴⁵

ו, כו
יֵשָׁא ה' פָּנָיו אֵלַיךְ וְיִשֶּׁם לְךָ שָׁלוֹם
[יִסַּב ה' אִפּוֹהִי (ח"נ: יקביל ה' שְׁכִינְתִּיה) לְוַתְךָ וְיִשְׁנִי לְךָ שָׁלָם]

רתיעה מהגשמה בנוסחי "יֵשָׁא ה' פָּנָיו" - "יִסַּב ה' אִפּוֹהִי" קיים קושי כפול: ייחוס משוא פנים לקב"ה הפך הכתוב "אשר לא ישא פנים" (דב' יז) "דלית קדמוהי מִסַּב אִפִּין".¹⁴⁶ ועוד, "אִפּוֹהִי" הוא תרגום הגשמה והיה לו לתרגם "אִפִּי שְׁכִינְתִּיה". לדעת "באורי אונקלוס" ו"נתינה לגר" אף זו הוכחה שאין התרגום משל אונקלוס. וראה עוד בפסוק הקודם.

ו, כז
וְשָׁמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם
וְיִשְׁוֹן יֵת בְּרַכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶינּוּ

שְׁמִי - בְּרַכַּת שְׁמִי, רומז להלכה: בגבולין - בכינוי
"שֵׁם" ה' מתורגם בכל מקום "שכינתא" כגון "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזָכִיר אֶת שְׁמִי" (שם' כ כא) "בְּכָל אֶתֶר דְּאֲשָׁרִי שְׁכִינְתִּי". גם הצירוף לְשֵׁם שֵׁם ה' מתורגם "שכינתא" כגון "לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ" (דב' יב ה) "לְאֲשָׁרָה שְׁכִינְתִּיה".¹⁴⁷ ואם כן מדוע כאן תרגם "וְשָׁמוּ אֶת שְׁמִי" - "וְיִשְׁוֹן יֵת בְּרַכַּת שְׁמִי" ולא תרגם שְׁכִינְתִּי? ומה טעם התוספת "בְּרַכַּת שְׁמִי"? כי בתרגומו רמז להלכה שבמקדש בלבד מברכים הכהנים בשם המפורש אבל בגבולין - בכינוי, כלומר בשם אֲדֹנָיִת (ספרי במדבר, מג). הלכה זו נרמזה באמצעות "יֵת בְּרַכַּת שְׁמִי", שנתבארה בפסוק "אֲבֹא אֵלַיךְ וּבְרַכְתִּיךָ" (שם' כ כא) "אֲשַׁלַּח בְּרַכְתִּי לְךָ וְאֲבָרְכֶינְךָ", עיין שם.¹⁴⁸

145. "מרפא לשון", "באורי אונקלוס". מסתבר ששניהם לא הכירו את נוסח "וְיִשְׁרִי ה' שְׁכִינְתִּיה" המתועד בכתב יד אחד בלבד. מטעם זה יצאו בחריפות נגד נוסח "יִנְחָה ה'" שלפי התאולוגיה של אונקלוס אינו ניתן להאמר בהיותו רומז לשתי יישויות ("שהוא מפריד בין הדבקים", מרפא לשון). כנגד זאת הצירוף "וְיִשְׁרִי ה' שְׁכִינְתִּיה" קיים בתרגום אונקלוס כגון "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח) "וְאֲשָׁרִי שְׁכִינְתִּי בִּינְהוֹן", "כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה'" (במדבר ט"ז, ג) "וּבִינְיָהוֹן שְׁרִיָּא שְׁכִינְתָּא דְּה'".
146. ומטעם זה נאסר לתרגם את ברכת כהנים כבמגילה כה ע"ב: "ברכת כהנים נקרינ ולא מתרגמין, מאי טעמא? משום דכתיב ישא, וברש": "שלא יאמרו: הקדוש ברוך הוא נושא להן פנים".
147. כי "שכינתא" נאמר על ההשגחה המתמדת כמבואר בשם' לג יג.
148. ושם התבאר גם כפל הלשון התמוה "אֲשַׁלַּח בְּרַכְתִּי לְךָ וְאֲבָרְכֶינְךָ", והרי אם הקב"ה שולח ברכתו לאדם, ברור שיבורך? ואולם בברכת כהנים דרשו חז"ל (ספרי במדבר, מג): "ואני אברכם - שלא יהיו ישראל אומרים ברכותינו תלויות בכהנים ושלא יהיו הכהנים אומרים אנו נברך את ישראל, תלמוד לומר: וְאֲנִי אֲבָרְכֶם, אני אברך את עמי ישראל" לכן הוסיף "וְאֲבָרְכֶינְךָ", אני אברך.